

RUTHER BREHMAN

BESPLATAN NOVAC ZA SVE

5 IDEJA KOJE ĆE PROMENITI SVET

Prevod sa engleskog

Ana Stefanović

Beograd
2019.
DERETA

„Predivan poziv na utopijsko razmišljanje o dohotku i radnoj nedelji, i dobrodošli protivotrov pesimizmu koji ide uz ideju da će nam roboti preoteti posao.” – **Čarls Keni, autor dela *The Upside of Down: Why the Rise of the Rest is Great for the West***

* * *

„Ruther Brehman piše izvanrednim tonom. On demonstrira i ozbiljno poznavanje istorije i tehničkih aspekata osnovnog dohotka, kao i sposobnost da o tome raspravlja na način koji je smislen i privlačan čak i ljudima koji ne znaju ništa o toj temi.” – **Karl Vinderkvist, profesor na Univerzitetu Džordžtaun u Kataru**

* * *

„*Besplatna novca za sve* je važna knjiga, božanstveno čitka, dašak svežeg vazduha, širom otvoren prozor svetlije budućnosti. Dok se političari i ekonomisti pitaju kako da pojačaju produktivnost, osiguraju zaposlenje i smanje vladu, Brehman postavlja pitanje: šta zapravo čini život vrednim življenja i kako do toga da stignemo? Ispostavlja se da su odgovori već tu, a Brehman kombinuje temeljno istraživanje sa oštroumnošću, izazivajući nas da iznova promislimo kako želimo da živimo i ko želimo da budemo. Obavezno štivo.” – **Filip Blom, istoričar i autor**

* * *

„Briljantna, sveobuhvatna, istinski prosvetljujuća i veoma čitka. Obavezno štivo za svakoga ko je zabrinut za današnje društvo i želi da doprinese njegovom izlečenju.” – **Zigmunt Bauman, jedan od najistaknutijih socioloških teoretičara u svetu**

* * *

„Ako su vam dosadile otrcane debate i decenijama zastarele fraze leveice i desnice, mogli biste da uživate u smelom promišljanju, svežim idejama, živopisnoj prozi i argumentima potkovanim dokazima u *Besplatnom novcu za sve*.” – **Stiven Pinker, profesor psihologije na Harvardu i autor.**

* * *

„Ova knjiga je sjajna. Trebalo bi da je svi pročitaju. Brehman nam ukazuje na to da smo do sad naopačke gledali na svet. Kada ispravimo sliku, uviđamo fundamentalno nove puteve napred. Ako uspemo da navedemo dovoljno ljudi da pročitaju ovu knjigu, svet će početi da biva bolje mesto.” – **Ričard Vilkinson, autor**

Biblioteka
POSEBNA IZDANJA

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Rutger Bregman
GRATIS GELD VOOR IEDEREEN /
UTOPIA FOR REALISTS

Copyright © 2016 by Rutger Bregman
All rights reserved including the rights of reproduction
in whole or in part in any form
„Utopia for Realists originated on The Correspondent,
your antidote to the daily news grind www.correspondent.com”
Infographics by Momkai.
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

*Mapu sveta na kojoj nema Utopije nije vredna ni jednog
jedinog pogleda, jer izostavlja zemlju na koju se
Čovečanstvo neprekidno iskrcava. I kada nju naseli,
ono gleda u daljinu, i kada spazi još bolju zemlju,
opet ka njoj razapinje svoja jedra. Progres jeste
ostvarivanje niza Utopija.¹*

Oskar Vajld (1854–1900)

---

¹ Svi citati iz ovog dela preuzeti su iz: Oskar Vajld, *Duša čovekova u socijalizmu*, preveo Dušan Maljković, Karpos, 2009.

Povratak Utopije

Počnimo malom lekcijom iz istorije:

U prošlosti je sve bilo gore.

Ugrubo, tokom 99% svetske istorije, 99% čovečanstva je bilo siromašno, gladno, prljavo, uplašeno, glupo, bolesno i ružno. Relativno skoro, u XVII veku, francuski filozof Blez Paskal (1623–1662) opisao je život kao jednu ogromnu dolinu suza. „Čovečanstvo je moćno”, zapisao je on, „zato što zna za sebe da je bedno.” U Britaniji, njegov kolega filozof Tomas Hobs (1588–1679) složio se da je ljudski život u suštini „usamljenički, sirotinjski, grozan, svirep i kratak.”

Ali u poslednjih dvesta godina se sve to promenilo. Za tako mali deo vremena koje je prošlo od kada naša vrsta obitava na planeti Zemlji, milijarde ljudi odjednom je postalo bogato, dobro uhranjeno, čisto, bezbedno, pametno, zdravo, a povremeno – čak i prelepo. Dok je 1820. godine 84% svetskog stanovništva i dalje živelo u ekstremnom siromaštvu, do 1981. taj procenat je pao na 44%, a sada, samo nekoliko decenija kasnije, on je ispod 10%.²

---

² Ekstremno siromaštvo znači živeti na manje od 1,25\$ dnevno, što je dovoljno tek da se preživi. Videti François Bourguignon i Christian Morrisson, „Inequality among World Citizens: 1820–1992”, *American Economic Review* (septembar 2002); <http://piketty.pse.ens.fr/files/BourguignonMorrisson2002.pdf>.

Ako se ovaj trend nastavi, ekstremno siromaštvo, koje je bilo postojana karakteristika života, uskoro će biti sasvim iskorenjeno. Čak i oni koje danas nazivamo siromašnim uživaju izobilje, koje je bez presedana u svetskoj istoriji. U zemlji gde ja živim, u Holandiji, današnji beskućnik koji prima socijalnu pomoć ima više da potroši nego prosečni Holanđanin 1950, a ima četiri puta više nego narod iz slavnog zlatnog doba Holandije, kada je ova zemlja još uvek vladala svim okeanima sveta.³

Vekovima se gotovo ništa nije promenilo. Naravno, bilo je mnogo materijala za knjige iz istorije, ali život i nije baš postajao bolji. Da ste stavili italijanskog seljaka iz 1300. u vremeplov i isporučili ga u Toskanu 1870-ih, on ne bi primetio preveliku razliku.

Istoričari procenjuju da je prosečna godišnja zarada u Italiji oko 1300. godine bila oko 1.600\$. Nekih šeststo godina kasnije – nakon Kolumba, Galileja, Njutna, naučne revolucije, reformacije i prosvetiteljstva, otkrića baruta, štampe i parne mašine – zarada je bila... još uvek 1.600\$.⁴ Šest stotina godina civilizacije, a prosečni Italijan je i dalje bio, manje-više, na istom.

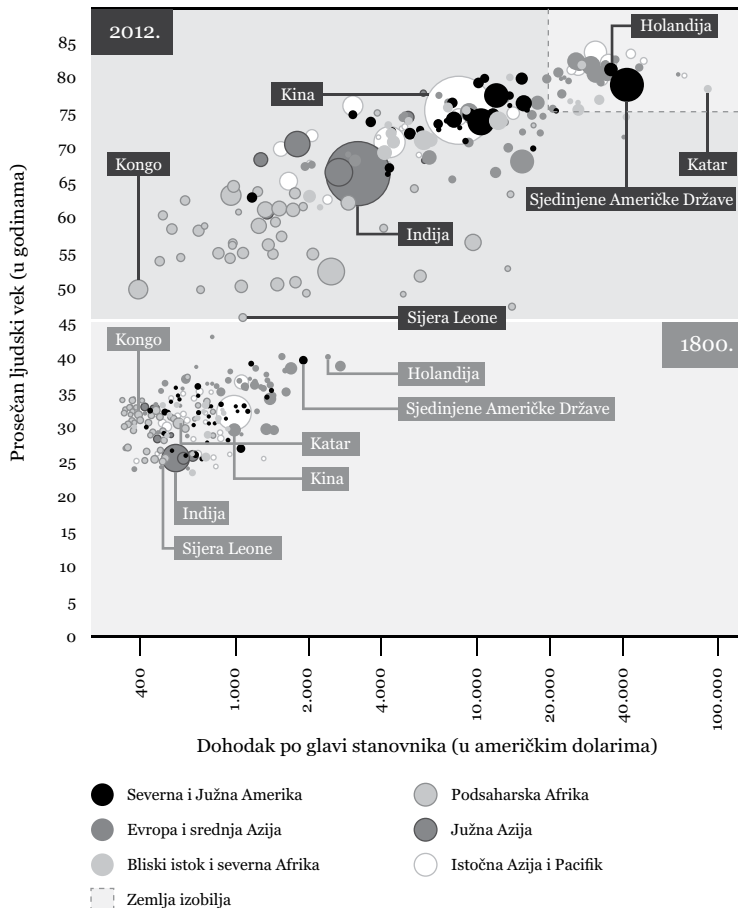
Tek negde oko 1880, otprilike u vreme kada je Aleksandar Grijam Bel izmislio telefon, Tomas Edison patentirao sijalicu, Karl Benc usavršavao svoj prvi automobil, a Džozefina Kokrejn razmišljala o nečemu što je možda i najgenijalnija ideja ikada – o mašini za pranje sudova – našeg italijanskog seljaka je počistio nalet progressa. I to kakav ludi nalet! Protekla dva veka posvedočila su eksplozivnom rastu populacije i napretka širom sveta. Dohodak

---

³ U Holandiji neko ko je beskućnik prima oko 10.000\$ državne pomoći godišnje. BDP po glavi stanovnika u Holandiji 1950-ih, uz korekciju kupovne moći i inflacije, bio je 7.408\$ (prema ciframa sa sajta gapminder.org). Od 1600. do 1800. BDP je bio između 2.000\$ i 2.500\$.

⁴ Videti podatke koje su prezentovali istoričari Angus Maddison, J. Bolt, i J. L. van Zanden, „The First Update of the Maddison Project; Re-Estimating Growth Before 1820”, *Maddison Project Working Paper 4* (2013); <http://www.ggdc.net/maddison/maddison-project/home.htm>.

Slika 1 Dva veka ogromnog napretka

Pogledajte na trenutak ovaj dijagram. Svaki krug predstavlja zemlju. Što je veći krug, to je veća populacija te zemlje. Donji deo prikazuje zemlje 1800. godine, a gornji deo ih prikazuje u 2012. Godine 1800. prosečan životni vek, čak i u najbogatijim zemljama (npr. Holandija, SAD), bio je manji nego što je to slučaj u zemlji s najnižom stopom zdravlja (Sjeverna i Južna Amerika) 2012. Drugim rečima: 1800. sve zemlje su bile siromašne i u pogledu materijalnog bogatstva i u pogledu zdravlja, dok danas čak i Podсахарска Afrika prevazilazi najbogatije zemlje iz 1800. godine (uprkos činjenici da se dohodak u Kongu gotovo uopšte nije promenio u poslednjih 200 godina). Bez sumnje, sve više zemalja pristiže u „Zemlju izobilja”, u gornjem desnom uglu dijagrama, gde prosečan dohodak prevazilazi 20.000\$, a prosečan životni vek je iznad 75 godina.

Izvor: Gapminder.org

po glavi stanovnika sada je deset puta veći nego 1850. Prosečni Italijan je petnaest puta bogatiji nego 1880. A svetska ekonomija? Danas je dvesta pedeset puta veća u odnosu na vreme pre industrijske revolucije – kada su skoro svi i svuda još uvek bili siromašni, gladni, prljavi, uplašeni, glupi, bolesni i ružni.

Srednjovekovna Utopija

Prošlost je nesumnjivo bila surova, i sasvim je logično da su ljudi sanjali dan kada će sve biti bolje. Jedan od najživopisnijih snova bio je o zemlji meda i mleka zvanom „Dembelija”. Tamo stižete tek nakon što pojedete čitavu planinu sutlijaša, ali vredno je truda jer, po dolasku u Dembeliju, otkrivete zemlju u kojoj vino teče u rekama, pečene guske lete iznad glave, palačinke rastu na drveću, a vruće pite i kolači padaju s neba. Seljak, zanatlija, sveštenik – svi su onde jednaki i združeni pod suncem.

U Dembeliji, Zemlji izobilja, ljudi se nikada nisu svađali. Uместo toga, veselili su se, igrali, pili i spavali.

„Srednjovekovnom čoveku”, zapisao je holandski istoričar Herman Plaj, „savremena zapadna Evropa poprilično bi ličila na istinsku Dembeliju. Imate brzu hranu koja je dostupna dvadeset četiri časa, klima-uređaje, slobodnu ljubav, dohodak bez rada i plastične operacije koje produžavaju mladost.”⁵ U današnje vreme, u svetu ima više ljudi koji pate od gojaznosti nego od gladi.⁶ Danas je

---

⁵ Herman Pleij, *Dromen van Cocagne. Middeleeuwse fantasieën over het volmaakte leven* (1997), str. 11.

⁶ Svetska zdravstvena organizacija, „Obesity and overweight”, Fact sheet No. 311 (mart 2013); <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/>.

u zapadnoj Evropi stopa ubistava oko četrdeset puta niža nego u srednjem veku, a ako posedujete pravi pasoš, zagarantovana vam je i impresivna socijalna sigurnosna mreža.⁷

Možda je ovo ujedno i naš najveći problem: danas za srednjovekovni san o utopiji nema mnogo motivacije. Naravno, ne bi nam bile naodmet malo veća potrošnja i sigurnost – ali štetni efekti poput zagađenja, gojaznosti i Velikog brata bujaju sve intenzivnije. Za srednjovekovnog sanjara, Zemlja izobilja je bila izmaštani raj – „beg od ovozemaljske patnje”, po rečima Hermana Plaja. Ali kada bismo pitali onog italijanskog seljaka iz 1300. da opiše naš, savremeni svet, njegova prva pomisao bi bez sumnje bila Dembelija.

Štaviše, živimo u vremenu kada se biblijska proročanstva obistinjuju. Ono što bi u srednjem veku okarakterisali kao čudo, danas je uobičajeno: slepci koji ponovo vide, bogalji koji hodaju i umrli koji se vraćaju u život. Uzmimo za primer *Argus II*, moždani implant koji ljudima sa genetskim oštećenjima očiju delimično vraća vid. Ili *Rivok (Rewalk)*, robotske noge koje omogućuju paraplegičarima da hodaju. Ili *Rheobatrachus*, vrstu žabe koja je izumrla 1983, ali koja je, zahvaljujući australijskim naučnicima, bukvalno vraćena u život korišćenjem njene stare DNK. Tasmanski tigar je sledeći na listi ovog istraživačkog tima, čiji je rad deo većeg projekta, nazvanog *Lazarus prodžekt* (koji je ime dobio po priči o uskrsnuću iz Novog zaveta).

U međuvremenu, naučna fantastika postaje naučna istina. Prvi automobili bez vozača već su pušteni u promet. Već sada, 3D štampači izbacuju kompletne ćelijske strukture embriona, a ljudi sa čipovima umetnutim u mozak pokreću robotske ruke svojim umovima. Još jedan (nepotvrđen) podatak: cena jednog vata

⁷ Manuel Eisner, „Long-Term Historical Trends in Violent Crime”, University of Chicago (2003), tabela 2; <http://www.vrc.crim.cam.ac.uk/vrcresearch/paperdownload/manuel-eisnerhistorical-trends-in-violence.pdf>.

solarne energije pala je za 99% od 1980. do danas – ovo nije greška u kucanju. Ako budemo imali sreće, 3D štampači i solarni paneli možda ipak pretvore ideal Karla Marksa (da sva sredstva proizvodnje kontroliše narod) u stvarnost, i to bez potrebe za krvavom revolucijom.

Dugo je Zemlja izobilja bila rezervisana za mali elitni krug bogatih zapadnjaka. Ta vremena su prošlost. Od kako se Kina otvorila za kapitalizam, 700 miliona Kineza se izvuklo iz ekstremnog siromaštva.⁸ I Afrika se brzim korakom oslobađa reputacije ekonomske pustoši: ovaj kontinent je danas domaćin šest od deset najbrže rastućih privreda na svetu.⁹ Do 2013. je šest od sedam milijardi stanovnika posedovalo mobilni telefon. (Da uporedimo, samo 4,5 milijardi je imalo toalet.)¹⁰ A između 1994. i 2014. procenat ljudi s pristupom internetu skočio je sa 0,4% na 40,4%.¹¹

U pogledu zdravlja – možda i najvećeg obećanja Zemlje izobilja – savremeni napredak je prevazišao najluđa očekivanja naših predaka. Kad je reč o prosečnom životnom veku, dok bogate zemlje moraju da se zadovolje sa svega dva dodatna dana po nedelji života, u Africi se za svaku nedelju dodaju po četiri dana.¹² Na svetskom nivou, prosečan životni vek se popeo sa šezdeset četiri

---

⁸ Svetska banka, „An update to the World Bank’s estimates of consumption poverty in the developing world” (2012); http://siteresources.worldbank.org/INTPOV-CALNET/Resources/Global_Poverty_Update_2012_02-29-12.pdf.

⁹ J.O. „Development in Africa: Growth and other good things”, *Economist* (1. maj 2013); <http://www.economist.com/blogs/baobab/2013/05/development-africa>.

¹⁰ UN News Centre, „Deputy UN chief calls for urgent action to tackle global sanitation crisis” (21. mart 2013); <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=44452>.

¹¹ Prema ciframa na sajtu *Internet Live Stats*. Videti: <http://www.internetlivestats.com>.

¹² Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, prosečan životni vek rođenih 2000. godine u Africi bio je pedeset godina; 2012. se ta brojka popela na pedeset osam; http://www.who.int/gho/mortality_burden_disease/life_tables/situation_trends_text/en/.

godine iz 1990. na sedamdeset u 2012,¹³ što je više nego duplo u odnosu na 1900.

Sve je manje i gladnih. U našoj Zemlji izobilja možda ne padaju s neba pečene guske, ali broj ljudi koji pate od neuhranjenosti smanjio se za više od trećine u odnosu na 1990. Procenat ljudi u svetu koji preživljavaju na manje od 2000 kalorija dnevno je pao sa 51% iz 1965. na 3% u 2005. godini.¹⁴ Preko 2,1 milijarde ljudi konačno je dobilo pristup pijaćoj vodi između 1990. i 2012. Za isto to vreme, broj dece sa usporenim rastom smanjio se za trećinu, dečji mortalitet je pao za izvanrednih 41%, a smrt na porođaju je prepolovljena.

A šta je sa bolestima? Najveći masovni ubica u istoriji, užasne velike boginje, potpuno su iskorenjene. Dečja paraliza je skoro nestala, odnoseći 99% manje žrtava 2013. nego 1988. U međuvremenu, sve više dece se vakciniše protiv uobičajenih bolesti. Globalna stopa vakcinacije protiv malih boginja, na primer, skočila je sa 16% 1980. na 85% danas, dok je broj smrtnih slučajeva od ove bolesti smanjen za tri četvrtine između 2000. i 2014. Od 1990. stopa smrtnosti od tuberkuloze je skoro dvostruko umanjena. Od 2000. broj preminulih od malarije smanjen je za četvrtinu, kao i broj preminulih od side od 2005. do danas.

Neke brojke se čine gotovo previše dobrim da bi bile istinite. Na primer, pre pedeset godina, svako peto dete je umiralo pre petog rođendana. Danas? Svako dvadeseto. Godine 1836. najbogatiji čovek na svetu, neki Nejtan Majer Rotšild, umro je usled prostog nedostatka antibiotika. Poslednjih decenija, izuzetno jeftine vakcine protiv malih boginja, tetanusa, velikog kašlja, difterije i dečje

¹³ Prema podacima Svetske banke: <http://apps.who.int/gho/data/view.main.700?lang=en>.

¹⁴ Individualni prosečni dnevni unos kalorija porastao je sa 2.600 iz 1990. na 2.840 u 2012. (U Podсахarskoj Africi sa 2.180 na 2.380.) Miina Porkka et al., „From Food Insufficiency towards Trade Dependency: A Historical Analysis of Global Food Availability”, *Plos One* (18. decembar 2013); <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24367545>.

paralize svake godine su spasle više života nego što bi spasio mir u svetu tokom dvadesetog veka.¹⁵

Jasno, ima još mnogo bolesti koje treba istrebiti – pre svega, rak – ali napredujemo i po tom pitanju. Godine 2013. prestižni časopis *Sajens* pisao je o otkriću načina da se imuni sistem osposobi za borbu protiv tumora i istakao ovo otkriće kao najveći naučni proboj godine. Te iste godine dogodio se prvi uspeli pokušaj kloniranja ljudskih matičnih ćelija, što je povoljan razvitak u lečenju mitohondrijalnih bolesti, uključujući i jedan oblik dijabetesa.

Neki naučnici čak tvrde da je prva osoba koja će poživeti da proslavi svoj hiljaditi rođendan već rođena.¹⁶

Za to vreme, sve smo pametniji. Godine 1962. čak 42% dece nije išlo u školu, dok je danas taj procenat samo 10%.¹⁷ U većini zemalja, prosečan koeficijent inteligencije raste za tri do pet poena svakih deset godina, pre svega zahvaljujući poboljšanoj ishrani i obrazovanju. Možda ovo objašnjava i kako smo postali toliko civilizovaniji, budući da je protekla decenija ubeležena kao najmirnija u istoriji sveta. Prema Institutu za istraživanje mira u Oslu, godišnji broj ratnih žrtava opao je za 90% od 1946. Učestalost ubistava, pljački i drugih oblika kriminala takođe opada.

„Bogati svet viđa sve manje i manje kriminala”, nedavno je preneo *Ekonomist*. „Još uvek ima kriminalaca, ali sve ih je manje i sve su stariji.”¹⁸

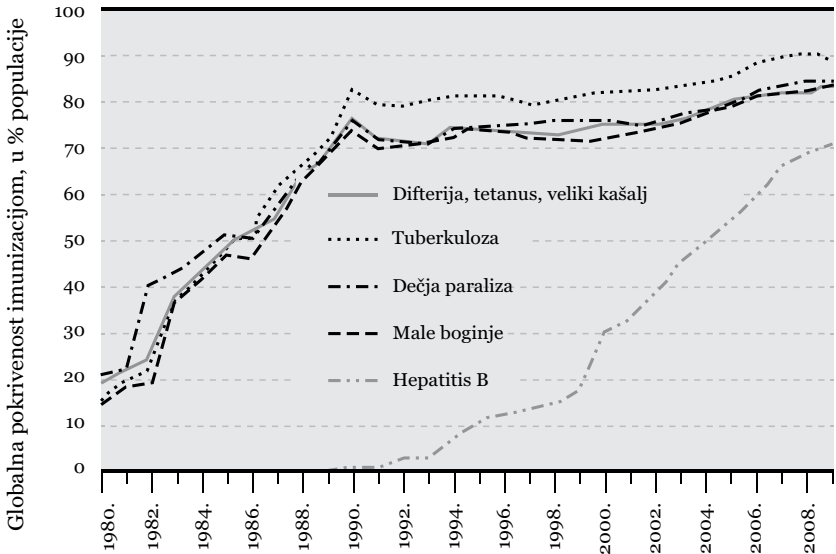
¹⁵ Bjørn Lomborg, „Setting the Right Global Goals,” *Project Syndicate* (20. maj 2014). <https://www.project-syndicate.org/commentary/bj-rn-lomborg-identifies-the-areas-in-which-increased-development-spending-can-do-the-most-good>.

¹⁶ Jedan od njih je Aubrey de Grey s Univerziteta Kembridž, koji je govorio o ovome na TED konferenciji: http://www.ted.com/talks/aubrey_de_grey_says_we_can_avoid_aging.

¹⁷ Peter F. Orazem, „Challenge Paper: Education”, Copenhagen Consensus Center (april 2014); <http://copenhagenconsensus.com/publication/education>.

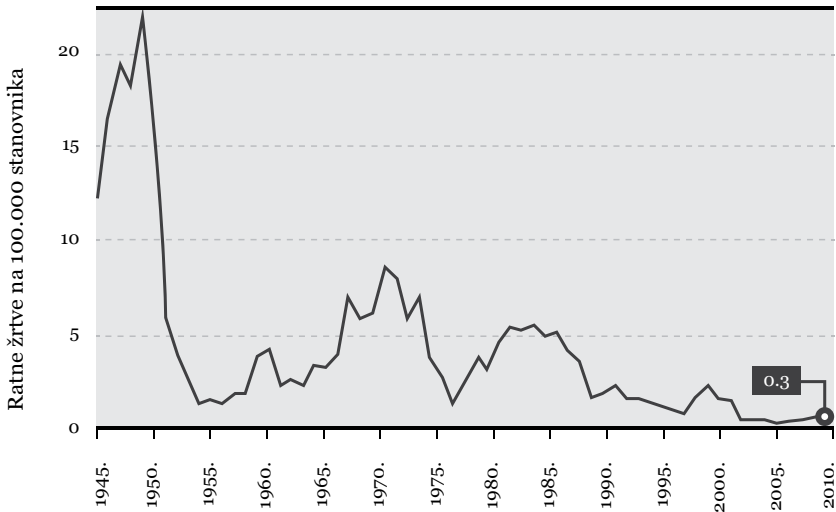
¹⁸ „Where have all the burglars gone?”, *Economist* (18. jul 2013). <http://www.economist.com/news/briefing/21582041-rich-worldseeing-less-and-less-crime-even-face-high-unemployment-andeconomic>.

Slika 2 Pobjeda vakcina

Izvor: Svetska zdravstvena organizacija

Slika 3 Ratova je sve manje

Izvor: Institut za istraživanje mira Oslo

Pûsti raj

Drugim rećima, dobro došli u Zemlju izobilja.

U divan život, gde su skoro svi bogati, bezbedni i zdravi. Gde samo jedna stvar manjka: razlog da ujutru ustanemo iz kreveta. Jer, na kraju krajeva, raj ne možete da poboljšate. Još 1989. američki filozof Frensis Fukujama primetio je da smo ušli u eru u kojoj se život svodi na „ekonomski proraćun, beskrajno rešavanje tehničkih problema, ekološke brige i zadovoljavanje prefinjenih potrošaćkih prohteva”.¹⁹

Unaprediti kupovnu moć za još koji procenat više, spustiti emitovanje ugljenika koji procenat niže, možda pribaviti novi gedžet – toliko se pruža naša vizija. Živimo u eri bogatstva i izobilja, ali ona je tako pusta. Nema „ni umetnosti ni filozofije”, kaže Fukujama. Sve što je ostalo je „neprestano negovanje muzeja ljudske istorije”.

Prema Oskaru Vajldu, po dolasku u Zemlju izobilja, treba opet da se zagledamo u najdalju taćku horizonta i ponovo podignemo sidro. *Progres jeste ostvarivanje niza Utopija*, zapisao je. Ali daleki horizont ostaje pust. Zemlja izobilja je obmotana maglom. Baš u trenutku kada bi trebalo da se prihvatimo istorijskog zadatka da ovo bogato, bezbedno i zdravo postojanje ispunimo znaćenjem, mi umesto toga utopiju zaboravljamo. Nema novog sna koji bi je zamenio zato što ne možemo da zamislamo svet koji je bolji od ovog koji imamo. Štaviše, većina ljudi u bogatim zemljama veruje da će deci zapravo biti *gore* nego njihovim roditeljima.²⁰

---

¹⁹ Francis Fukuyama, „The End of History?“, *National Interest* (leto 1989); <http://ps321.community.uaf.edu/files/2012/10/FukuyamaEndofhistoryarticle.pdf>.

²⁰ Andrew Cohut et al., *Economies of Emerging Markets Better Rated During Difficult Times. Global Downturn Takes Heavy Toll; Inequality Seen as Rising*, Pew Research (23. maj 2013), str. 23; <http://www.pewglobal.org/files/2013/05/Pew-Global-AttitudesEconomicReportFINALMay2320131.pdf>.

Ali prava kriza našeg vremena, moje generacije, nije u tome što nam nije dobro ili što će nam kasnije biti gore.

Ne, prava kriza je što ne možemo da smislimo ništa bolje.

Šematski plan

Ova knjiga nije pokušaj da se predvidi budućnost.

Ona je pokušaj da se otključa budućnost. Da se širom otvore prozori naših umova. Naravno, utopije uvek više govore o vremenu u kom su izmaštane nego o tome šta nude. Utopijska Zemlja izobilja govori nam sve o tome kako je bilo u srednjem veku. Sumorno. Ili tačnije, govori nam da su skoro svačiji životi, skoro svugde, skoro uvek bili sumorni. Na kraju krajeva, svaka kultura ima svoju verziju Zemlje izobilja.²¹

Jednostavne želje rađaju jednostavne utopije. Ako ste gladni, sanjate o bogatoj trpezi. Ako vam je hladno, sanjate o toploj vatri. Suočeni sa slabošću, sanjate o večnoj mladosti. Sve ove želje reflektuju se u starim utopijama, nastalim kada je život bio grozan, surov i kratak. „Iz zemlje se nije izrađalo ništa zastrašujuće, nikakve zaraze”, fantazirao je grčki pesnik Teleklid u petom veku pre nove ere, i sve što bi vam zatrebalo odjednom bi se pojavilo. „Svakim potokom teklo je vino... RIBE bi došle u tvoju kuću, same se ispekle i postavile na tvoj sto.”²²

²¹ Lyman Tower Sargent, *Utopianism. A Very Short Introduction* (2010), str. 12. Uzmimo za primer ovu budističku verziju Zemlje izobilja: „Kad god požele hranu, treba samo da stave ovaj pirinač ispod jednog velikog kamena, iz kog se odmah izrodi plamen (i), pripremi im jelo.”

²² Ian C. Storey (trans.), *Fragments of Old Comedy, Vol. III: Philonicus to Xenophon. Adespota*, Loeb Classical Library, 515 (2011), str. 291, https://www.loebclassics.com/view/teleclides_testimonia_fragments/2011/pb_LCL515.291.xml.

Ali pre nego što nastavimo dalje, hajde da napravimo razliku između dva oblika utopijske misli.²³ Prva je najpoznatija, utopija sa šematskim planom. Veliki mislioci, kao što su Karl Popper i Hana Arendt, pa čak i cela postmodernistička filozofska struja, težili su da obore ovakvu vrstu utopije. Uglavnom su i uspeli; oni još uvek imaju poslednju reč po pitanju planskog raja.

Za razliku od apstraktnih ideala, šematski planovi sačinjeni su od postojanih pravila koja ne tolerišu neslaganja. Delo *Grad Sunca* (1602) italijanskog pesnika Tomaza Kampanele dobar je primer. U njegovoj utopiji, ili bolje reći distopiji, privatno vlasništvo je strogo zabranjeno, svi su u obavezi da vole svakoga, a svađa se kažnjava smrću. Država kontroliše privatni život, uključujući i pravljenje dece. Na primer, pametni ljudi smeju u krevet samo sa glupim ljudima, a debeli samo s mršavima. Sve je fokusirano na stvaranje povoljne zlatne sredine. Štaviše, ogromna mreža obaveštajaca svakoga pomno posmatra. Ukoliko neko napravi prestup, verbalno ga zastrašuju dok ne bude ubeđen u sopstvenu izopačenost i dobrovoljno pristane na kamenovanje.

Iz današnje perspektive, svako ko pročita Kampanelinu knjigu uočiće jezive nagoveštaje fašizma, staljinizma i genocida.

Postavljanje pravih pitanja

Postoji, međutim, još jedna niša utopijske misli, koja je gotovo zaboravljena. Dok je šematski nacrt poput fotografije u visokoj

---

²³ Russell Jacoby, *Picture Imperfect. Utopian Thought for an Anti Utopian Age* (2005). Takođe, videti moju prethodnu (holandsku) knjigu, *De geschiedenis van de voo-ruitgang* (2013), u kojoj razmatram Džejkobijevu razliku između dva oblika utopijske misli.

rezoluciji, ova utopija je nedefinisana skica. Ona ne nudi rešenja, već putokaze. Ne gura nas u ludačke košulje, već nas inspiriše da se menjamo. I ona razume, kako je Volter rekao, da je savršenstvo neprijatelj dobra. Kako je jedan američki filozof primetio: „Svakom ozbiljnom utopijskom misliocu biće neprijatno od same pomisli na šematski plan.”²⁴

Upravo u ovom duhu je britanski filozof Tomas Mor napisao knjigu o utopiji (i skovao termin). Umesto šematskog plana koji bi se slepo primenio, njegova utopija je, pre svega, bila optužnica grabljive aristokratije, koja je zahtevala sve više luksuza dok je običan narod živeo u ekstremnom siromaštvu.

Mor je razumeo da je utopija opasna ako se shvati *previše* ozbiljno. „Čovek treba da bude u stanju da strastveno veruje, ali i da bude sposoban da uvidi apsurd svojih verovanja i da im se smeje”, primećuje filozof i vodeći stručnjak za utopiju Lajman Tauer Sardžent. Kao i humor i satira, utopije otvaraju prozore uma. I to je ono što je ključno. Kako stare, ljudi i društva postaju naviknuti na status kvo, u kome sloboda može da postane zatvor, a istina da se pretvori u laži. Moderna veroispovest – ili, još gore, vera da više nema u šta da se veruje – čini nas neosetljivim na kratkovidost i nepravdu koje nas još uvek svakodnevno okružuju.

Navedimo par primera: Zašto radimo sve napornije i napornije od 1980-ih, uprkos činjenici da smo bogatiji nego ikada pre? Zašto milioni ljudi još uvek žive u siromaštvu kada smo i više nego dovoljno bogati da to okončamo jednom zasvagda? I zašto više od

²⁴ George Kateb, citiran u: Lyman Tower Sargent, *Utopianism. A Very Short Introduction* (2010), str. 107. Svako ko uroni u utopiju Tomasa Mora biće neprijatno iznenađen. Mor je opisao duboko diktatorsko društvo, čiji stanovnici su prodavani u roblje čak i za relativno male prestupe. Ipak, važno je razumeti da je sve to delovalo kao prijatno osveženje srednjovekovnom seljaku. Ropstvo je bilo zapravo milostivo u odnosu na uobičajeni repertoar bešenja, raskomadavanja i spaljivanja. Ali вреди naglasiti i da mnogi tumači nisu primetili Morovu namernu ironiju, jer nisu čitali njegovu knjigu u originalu, na latinskom. Naš turistički vodič u Morovoj utopiji zove se *Hythlodæus*, što u prevodu znači „govornik besmislica”.

60% vaše zarade zavisi od toga u kojoj zemlji ste se, igrom slučaja, rodili?²⁵

Utopije ne nude nikakve odgovore, a kamoli rešenja. Ali postavljaju prava pitanja.

Destrukcija velikog narativa

Tužno je što danas naši snovi ne mogu ni da počnu dok se ne probudimo. Kako kaže fraza, snovi umeju da se pretvore u košmare. Utopije su plodno polje za razdor, nasilje i genocid. Utopije ultimativno postaju distopije; zapravo, utopija *jeste* distopija.

„Ljudski progres je mit”, kaže još jedna fraza. Pa ipak, mi smo uspeli da izgradimo srednjovekovni raj.

Istina, istorija je prepuna stravičnih oblika vizionarstva – fašizam, komunizam, nacizam – kao što je i svaka religija izlegla fanatičke sekte. Ali ako jedan religiozni radikal poziva na nasilje, da li treba automatski da otpišemo celu religiju? Zašto onda otpisati vizionarstvo? Treba li naprosto da potpuno prestanemo da sanjamo o boljem svetu?

Ne, naravno da ne. Ali to je upravo ono što se događa. Optimizam i pesimizam su postali sinonimi za potrošačku smelost ili njen nedostatak. Radikalne ideje o drugačijem svetu postale su gotovo bukvalno nezamislive. Uzdaje u to šta mi kao društvo možemo da postignemo dramatično je erodiralo, ostavivši nas s hladnom i surovom istinom da bez utopije ostaje samo tehnokratija. Politika se svela na puko rešavanje problema. Glasači talasaju s jedne na

---

²⁵ Branko Milanovic, „Global Inequality: From Class to Location, from Proletarians to Migrants”, *World Bank Policy Research Working Paper* (septembar 2011); <http://elibrary.worldbank.org/doi/book/10.1596/181394505820>.

drugu stranu, ne zato što se partije značajno razlikuju, već zato što ih je skoro nemoguće razlikovati, a ono što danas odvaja desno od levog jeste procenat ili dva razlike u stopi poreza na dohodak.²⁶

Vidimo to u novinarstvu, koje prikazuje politiku kao igru u kojoj interesi nisu ideali, već karijere. Vidimo to u akademskom svetu, gde su svi previše zauzeti pisanjem da bi čitali, previše zauzeti objavljivanjem da bi debatovali. Zapravo, univerzitet dvadeset prvog veka ni na šta ne liči više nego na fabriku, baš kao i bolnice, škole i TV mreže. Ono što se računa je postizanje cilja. Bilo da su u pitanju ekonomski rast, gledanost ili publikacije – polako ali sigurno, kvantitet zamenjuje kvalitet.

A svim ovim upravlja sila koja se ponekad naziva „liberalizmom” – ideologijom koja je skoro izgubljena. Danas je važno da „samo budete ono što jeste” i „radite po svom”. Sloboda možda jeste naš najveći ideal, ali naša sloboda je postala prazna. Naš strah od pridikovanja u bilo kom obliku pretvorio je moralnost u tabu temu u javnoj debati. Na kraju krajeva, trebalo bi da javni teren bude „neutralan”, pa ipak, nikada do sada nije bio toliko paternalistički. Na svakom ćošku nas nešto mami da pijemo, bančimo, pozajmljujemo, kupujemo, robijamo, uzrujavamo se i varamo. Ma šta govorili sebi o slobodi govora, naše vrednosti su sumnjivo bliske onima koje reklamiraju baš one kompanije koje mogu da plate reklamu u udarnom terminu.²⁷ Kada bi neka politička partija ili verska sekta imala bar delić uticaja koji marketing industrija ima

²⁶ Za SAD, videti: Bryan Caplan, „How Dems and Reps Differ: Against the Conventional Wisdom”, *Library of Economics and Liberty* (7. septembar 2008); http://econlog.econlib.org/archives/2008/09/how_dems_and_re.html. Za Englesku, videti: James Adams, Jane Green, i Caitlin Milazzo, „Has the British Public Depolarized Along with Political Elites? An American Perspective on British Public Opinion”, *Comparative Political Studies* (april 2012); <http://cps.sagepub.com/content/45/4/507>.

²⁷ Videti Alain de Botton, *Religion for Atheists* (2012), Poglavlje 3.

na nas i našu decu, burno bismo protestovali. Ali pošto je reč o tržištu, ostajemo „neutralni”.²⁸

Jedino što vladi preostaje da uradi jeste da zakrpi aktuelni život. Ako ne pratite nacrt poslušnog, zadovoljnog građanina, moćnici će vas sa zadovoljstvom dovesti u red. Njihova sredstva? Kontrola, nadzor i represija.

U međuvremenu, socijalna država sve više preusmerava fokus sa uzroka našeg nezadovoljstva na *simptome*. Idemo kod doktora kada smo bolesni, kod terapeuta kada smo tužni, kod nutricioniste kada imamo višak kilograma, u zatvor kada smo osuđeni, i kod savetnika za posao kada ostanemo bez posla. Sve ove usluge koštaju puno, ali imaju malo da ponude. U Sjedinjenim Državama, gde je cena zdravstva najviša na svetu, životni vek mnogih zapravo se *smanjuje*.

A za to vreme, tržište i komercijalni interesi uživaju slobodnu vladavinu. Prehrambena industrija nas snabdeva jeftinim đubretom prepunim soli, šećera i masti, što je najbrži put do doktora i nutricioniste. Napredne tehnologije gase sve više poslova i ponovo nas šalju kod savetnika za posao. A reklamna industrija nas ohrabruje da trošimo novac koji nemamo na đubre koje nam ne treba kako bismo impresionirali ljude koje ne podnosimo.²⁹ I onda možemo da se isplaćemo svom terapeutu na ramenu.

To je distopija u kojoj danas živimo.

---

²⁸ Što ne znači da je to stvar izbora: mnoga istraživanja pokazala su da je velika većina populacije razvijenih zemalja zabrinuta po pitanju materijalizma, individualizma i okrutne savremene kulture. U Sjedinjenim Državama, nacionalna anketa pokazala je da većina Amerikanaca želi da se društvo „pomeri od pohlepe i neumerenosti, a ka načinu života koji je više usredsređen na vrednosti, zajedništvo i porodicu”. Citirano iz: Richard Wilkinson i Kate Pickett, *The Spirit Level. Why Equality Is Better for Everyone* (2010), str. 4.

²⁹ Parafrazirano iz filma *Fight Club*, profesor održivog razvoja Tim Jackson, i stotine drugih varijacija na ovaj citat.

Sadržaj

1	Povratak Utopije	7
2	Zašto bi trebalo da svima damo besplatan novac	31
3	Kraj siromaštva	57
4	Bizarna priča o predsedniku Niksonu i njegovom Zakonu o osnovnom dohotku	83
5	Nove brojke za novo vreme	105
6	Radna nedelja od petnaest sati	129
7	Zašto se ne isplati biti bankar	155
8	Trka protiv mašine	177
9	Iza kapija Zemlje izobilja	203
10	Kako ideje menjaju svet	235
	Zahvalnica	262
	Indeks	263

Ruther Brehman
BESPLATAN NOVAC ZA SVE

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura
Iva Kosovac

Korektura
Tijana Petković

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-227-9

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2019.

Štampa
ART PRINT MEDIA, Novi Sad

Izdavač / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

330.3(100)

336.74:316.4

БРЕХМАН, Рутхер, 1988–

Besplatan novac za sve : 5 ideja koje će promeniti svet
/ Ruther Brehman ; prevod sa engleskog Ana Stefanović.
– Београд : Dereta, 2019 (Novi Sad : Art print media).
– 269 str. ; 21 cm. – (Biblioteka Posebna izdanja)

Prevod dela: Utopia for Realists. – Tiraž 1.000.
– Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Registar.

ISBN 978-86-6457-227-9

а) Економске прилике – У свету

б) Новац – Друштвени аспект

COBISS.SR-ID 275998220